

языка, определить этнографическую и фольклорную специфику территориального образования.

Содержательные фактические сведения значимы для осмысления филологических проблем, для развития актуальных направлений в современной лингвистической науке, для сохранения и приумножения духовного наследия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 2.
2. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 143.
3. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 165.
4. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 166.
5. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 167.
6. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 168.
7. Российский Государственный архив литературы и искусства / Фонд 2231. Описание № 1. Единица хранения № 169.

Стаття надійшла 01.10.2016 року

УДК 811.161.2'271

Тамара Слободинська

(Вінниця, Україна)

e-mail: slobodynska@ukr.net

МОВЛЕННЕВЕ СПІЛКУВАННЯ: ВІД ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА ДО ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

У роботі автор робить спробу розмежувати ключові поняття теорії комунікації, а також показує еволюцію послуговування словом від народження людини до досягнення нею зрілості.

Ключові слова: *комунікативний акт, мовленнєве спілкування, комунікація, соціальна взаємодія, колектив, дошкільне дитинство.*

Слободинская Т. Речевое общение: от дошкольного детства до взрослого возраста.

В работе автор пытается разделить ключевые понятия теории коммуникации, а также показывает эволюцию использования слова от рождения человека до периода достижения зрелости.

Ключевые слова: коммуникативный акт, речевое общение, коммуникация, социальное взаимодействие, коллектив, дошкольное детство.

Slobodynska T. Speech communication from preschool childhood to adulthood.

The author delineates the article the key concepts of the modern theory of communication: «communication» (the interaction between individuals or social groups to exchange information, experience, knowledge, skills, performance), «team»; communicative act sees as unilateral symbolic and informational impact on the audience, provides various types of communicative acts.

Stages of language development of children demonstrate the evolution of the linguistic capabilities of the individual from birth to adulthood. The author shows a great difference between child and adult speech and offers his vision of the development of language skills and navychokz order to free communication in society.

Keywords: communicative act, speech communication, communication, social interaction, team preschool childhood.

Проблеми мовленнєвої комунікації вже досить давно перебувають у полі зору мовознавців. Наприклад, Р. Р. Почепцов запропонував семіотичні моделі комунікації, В. Іванов зробив огляд основних теорій масової комунікації і журналістики, В. В. Різун також приділяв увагу теорії масової комунікації тощо. Автор підготувала кілька наукових розвідок, що торкаються теорії моделей спілкування [3–5].

Формуванню умінь та навичок вільно комунікативно діяти передус тривалий період, що бере витoki в надранньому дитинстві й охоплює чи не десятиліття. Етапи розвитку мовлення в дітей М. Красногорський окреслює так:

1. Перший передмовленнєвий період (перший рік життя):

Підготовка дихальної системи до реалізації голосових реакцій, утворення недиференційованих голосових шумів і звуків (3–6-ий місяць).

Гулення (утворення голосових недиференційованих гортанних, глоткових, ротових, губних шумів і окремих непевних мовленнєвих звуків.

Белькіт як первинна форма мовленнєвого потоку, що складається з недиференційованих голосових звуків, породжених наслідуванням.

2. Другий період – утворення мовленнєвих звуків і їхнє диференціювання:

Синтез складів (6–12 місяців), опосередковування зовнішніх подразників.

Синтез складових двочленних низок (9–12 місяців) і їхня автоматизація.

Утворення перших 5–10 слів (8–12 місяців).

3. Третій період (третій рік життя):

Збагачення словникового фонду до 500 і більше слів.

Утворення й автоматизація мовленнєвих ланцюгів від двочленних до двочленних до багаточленних шаблонів.

Удосконалення вимови окремих слів і мовленнєвих шаблонів.

4. Четвертий період (четвертий рік життя):

Збагачення словникового фонду до 1000 і більше слів.

Подовження й ускладнення мовленнєвих ланцюгів, при цьому кількість слів у мовленнєвих низках досягає 9–10.

Нагромадження й автоматизація мовленнєвих низок і формування складніших мовленнєвих потоків мислення.

Посилена голосна вимова мовленнєвих низок, що сприяє їх зміцненню.

Закріплення, зміцнення мовленнєвих стереотипів та їх автоматизація.

Подальше поліпшення фонем і слів неправильної вимови у мовленнєвих низках.

Поява простих підпорядкованих словникових низок або підрядних речень.

5. П'ятий період (п'ятий рік життя):

Подальше збагачення словникового фонду.

Вироблення пристосованої гучності вимови.

Розвиток підпорядкованих складних речень.

Мовленнєве спілкування як феномен має низку термінів-синонімів для свого позначення. До цих пір контекст аналізу уможливив використання термінів «спілкування», «комунікація», «мовленнєве спілкування» як синоніми. Зараз оптимально диференціювати зміст цих понять, якщо йтиметься про ті умови функціонування мови, які теоретично відображаються й можуть бути осмислені в соціальній філософії, соціальній психології і когнітивних науках (cognitivesciences).

Метою статті є розмежування основних термінів, що стосуються теорії і практики спілкування, а також аналіз можливостей дошкільнят та дорослих людей у спілкуванні.

У максимально загальному, соціально-філософському розумінні спілкування витлумачують як процес взаємодії між індивідами і/чи соціальними групами, «у яких відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями й навичками, а також результатами діяльності» [1, с. 447]. Спілкування «змушене», як зауважують філософи, соціумним способом життєдіяльності людей, суспільним розподілом праці і функцій; водночас спілкування – необхідна умова соціалізації людини, один із найістотніших факторів, що окреслює розвиток її особистісних якостей. «У спілкуванні, – зауважує відомий російський фахівець у царині соціальної філософії і філософії освіти Л. Буєва, – індивід отримує не лише інформацію, не тільки формує способи мисленнєвої діяльності, але й за допомогою наслідування й

запозичення, співпереживання й ідентифікації засвоює людські емоції, почуття, форми поведінки...» [1, с. 448]. Спілкування є передумовою формування в соціумі надіндивідуальних суб'єктів соціальної дії – груп, колективів, організацій. «У процесі спілкування досягається необхідна організація і єдність дій індивідів, що входять у групу, здійснюється раціональна, емоційна та вольова взаємодія індивідів, формується спільність почуттів, настроїв, думок, поглядів, може бути досягнене взаєморозуміння й узгодженість дій, згуртованість і солідарність, які окреслюють групову й колективну діяльність [1, с. 448]. Отже, у соціальній філософії поняття «спілкування» належить до основних (поряд із поняттями «діяльність», «особистість», «соціальна взаємодія», «соціальна група»). Незважаючи на те, що в сучасній англійській науковій літературі (а англійська є сьогодні мовою наукової комунікації) послуговуються тільки терміном *communication*, є сенс принаймні в деяких контекстах розрізняти поняття «спілкування» і «комунікація». Зокрема потрібно враховувати, по-перше, що **комунікація**, як система актуалізованих за допомогою мовної діяльності й додаткових знакових засобів соціальних контактів, є частиною (підсистемою) спілкування в широкому розумінні. За звичайним розумінням, наприклад, абсолютно очевидно, що завершити розмову – це не те саме, що закінчити спілкування. По-друге, необхідно брати до уваги те, що прийняті в соціумі форми спілкування істотно окреслюють формальні й змістові параметри комунікативних актів. Відповідно, комунікація, як актуалізований соціальний контакт, не зводиться тільки до обміну інформацією – радше інформаційну взаємодію суб'єктів комунікативного акту варто аналізувати як один із факторів, що детермінують їхні спільні соціальні й когнітивні дії. Реакцією на мовленнєвий акт може бути зміна «когнітивного світу» чи фізична дія респондента. Із соціально-психологічного погляду, спілкування – це процес, у якому може бути реалізовано міжособистісні й соціально-рольові взаємини між людьми.

У міжособистісному спілкуванні формуються інтерактивні за своєю сутністю психолого-когнітивні механізми самоконтролю членів групи над індивідуальною поведінкою. Дія цих механізмів продукує складну систему взаємних очікувань і взаємних оцінок, на основі яких формується структура міжособистісних стосунків у групі. Функціональні аспекти спілкування окреслені включенням членів групи в загальну діяльність або ж їхнім включенням у деяку загальну ситуацію чи соціальний процес, а також формуванням певної системи загальних цінностей, від рівня присвоєння яких членами групи залежить їхня згуртованість. Міжособистісне спілкування конструктивне, якщо сприяє збільшенню згуртованості групи, і деструктивне – у протилежному випадку. З огляду на це, у термінах соціальної психології можна показати теоретичну

відмінність між поняттями «спілкування» й «комунікація». Структура міжособистісного спілкування розбудовується на основі взаємних оцінок суб'єктів як особистостей. Суб'єктом конкретного комунікативного акту є не особистість, а радше «когнітивний світ» людини – деяка актуалізована в цей час сукупність думок й оцінок. З огляду на це, комунікація може будуватися й на основі неправильно сприйнятої інформації, негативних настроїв та хибних припущень. Тому, як засвідчує практика, невдалі комунікативні акти не завжди призводять до порушень у структурі міжособистісного спілкування і міжособистісних взаємин, що склалися.

У соціально-рольовому спілкуванні функції учасників закріплені культурною традицією чи визначені відповідними соціальними інститутами. Провідними ціннісними регуляторами індивідуальної активності тут є рівень мотивації (матеріальні інтереси, престиж, влада, самореалізація). Спрямованість особистісного самоствердження («вертикальна» – прагнення досконалості, підвищення компетентності, «горизонтальна» – прагнення переваги над членами групи), а також рівень суспільного визнання або ж оцінка «авторитетними» людьми особистого внеску в спільно організовану діяльність. Рольове спілкування ефективно тією мірою, якою воно сприяє ефективній діяльності соціальної групи – наприклад успішному вихованню дітей у сім'ї чи продуктивній роботі професійної спільноти.

За реальних умов громадського життя міжособистісні й соціально-рольові стосунки й відповідні їм типи спілкування переплітаються в різноманітних конфігураціях і взаємно впливають один на одного. Водночас підвищення якості обох типів спілкування й гармонізацію двох «рядів» громадських стосунків аналізують сьогодні як основну соціальну умову розвитку групової (колективної) діяльності. Тут необхідно навести приклад відмінності між значеннями повсякденного слова й наукового терміна. У розмовно-побутовому стилі лексемою «колектив» прийнято називати будь-яку сукупність людей, що працюють в одній організації чи в будь-якому її структурному підрозділі. У соціальній психології, точніше в теорії діяльнісного опосередкування міжособистісних взаємин термін «колектив» означає «особливий тип міжособистісних стосунків, які окреслені високою згуртованістю як ціннісно-орієнтаційною єдністю, колективістським самовизначенням (на відміну від конформності – нонконформності, яка проявляється в групах низького рівня розвитку), колективістською ідентифікацією, соціально цінним характером мотивації міжособистісного вибору, високою референтністю членів колективу стосовно один одного, об'єктивністю в накладанні й прийнятті відповідальності за результати соціальної діяльності» [2, с. 166]. Інакшими словами, у дискурсі науки слово «колектив» має функціонально-стильову

омонімію (Н. Васильєва) – настільки велика різниця між його значеннями в повсякденному й науковому контекстах.

Як рольове, так і міжособистісне спілкування реалізується як система послідовних чи подекуди одночасних комунікативних дій, що мають знаково-інформаційну природу і спрямовані на партнерів із комунікації з метою певного, раніше запланованого впливу на них. Кожна комунікативна дія може бути здійснена за допомогою знакових засобів і водночас сама є знаком, інтерпретація якого уможлиблює, по-перше, установлення адресата дії і, по-друге, кваліфікацію цієї дії як початку, продовження чи завершення ситуативного соціального контакту. Локалізований в часі й обмежений умовами конкретної ситуації соціальний контакт, поданий як обмін комунікативними діями між суб'єктами спілкування, або, в окремих випадках, як односторонній знаково-інформаційний вплив на уявлювану аудиторію, називається комунікативним актом. Розбудова типології і теоретичний (ідеалізований) опис окремих типів комунікативних актів складає основний зміст теорії моделей спілкування.

За числом комунікативних дій комунікативні акти членуються на елементарні і неелементарні, а залежно від послуговування мовними засобами – на мовленнєві, немовленнєві та комбіновані. До немовленнєвих комунікативних актів належать, наприклад, рукостискання при зустрічі, аплодисменти, танець чи гра в шахи. У контексті теорії моделей спілкування терміни «мовленнєве спілкування» й «мовленнєва комунікація» функціонують як синоніми.

Для того, щоб особистість, починаючи з раннього дитинства, опанувала навичками мовленнєвого спілкування, без сумніву, необхідний тривалий процес навчання та виховання, що охоплює вектор від безпосереднього наслідування дорослого і аж до самостійного продукування текстів різних функціональних стилів. На це може бути витрачено десятки років, оскільки проблема одна з найскладніших.

Спираючись на природну потребу щось створювати, діти намагаються досить швидко реагувати на ускладнення і зміни текстів мовлення аж до бажання самостійно, власне індивідуально утворювати мовні конструкції. Це і складає основу еволюції мовлення від найпростіших спроб до майстерності в оперуванні словом.

Перспективи дослідження вбачаємо в розгляді найефективніших методів і прийомів навчання дітей спілкуватися, перебуваючи в соціумі та займаючись тією чи тією діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буева, Л. П. Общение / Л. П. Буева // Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 447–448.
2. Психология. Словарь. – М. : Политиздат, 1990. – 2-е изд., испр. и доп. – 494 с.
3. Слободинська, Т. С. Про зміст висловлення в контексті теорії моделей спілкування / Т. С. Слободинська // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2013. – Вип. 16–17. – С. 236–240.
4. Слободинська, Т. С. До інтерпретації окремих термінів комплексної теорії моделей спілкування / Т. С. Слободинська // Лінгвістика : збірник наукових праць. – № 3 (30). – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 51–61.
5. Слободинська, Т. С. Чотирирівнева модель поняття «повний зміст висловлення» / Т. С. Слободинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. – Вип. 19. – С. 33–40.

Стаття надійшла 02.10.2016 року

УДК 811.163.42'373.2'282

Оксана Тимко-Дітко
(Загреб, Хорватія)
e-mail: okditko@ffzg.hr

СКЛАД НАРОДНИХ НАЗВ РОСЛИН І ТВАРИН У ГОВОРІ БАЧВАНСЬКИХ РУСНАКІВ*

Мета нашого дослідження – показати частину навколишнього середовища, зокрема рослинний і тваринний світ, у якому століттями жили і працювали бачванські руснаки, як вони його змінювали і як він впливав на них.

Лексичний матеріал зібрано у трьох селах біля Бачки та в кількох поселеннях північної Угорщини. На позначення 310 рослин і 192 тварин зафіксовано 475 і 305 назв відповідно, а враховуючи фонетичні варіанти, ця кількість зростає до 500 фітонімів і 312 фауноназв.

З 500 назв рослин, які і сьогодні активно вживають бачванські руснаки, 271 вони принесли до Бачки. Із 312 сьогодні вживаних назв фауни 195 лексем були їм відомі ще до переселення – на Горниці.

Ключові слова: *рослини, тварини, лексеми, праслов'янський, східнослов'янський, запозичення, номенклатура, фонетичні варіанти, семантична група, денотати.*

* This work has been fully supported by/supported in part by the Croatian Science Foundation under the project Comparative Slavic linguocultural themes number 2131